

CZY HANDEL SPRAWIEDLIWY ROZWIĄŻE PROBLEMY KRAJÓW POŁUDNIA?

Jerzy Grabowiecki¹

Ruch Handlu Sprawiedliwego (ang. *fair trade*) zaleca prowadzenie handlu międzynarodowego wbrew ricardiańskiej zasadzie kosztów komparatywnych, która stanowi podstawę normatywnej implikacji na rzecz wolnego handlu². Ruch ten postuluje, aby konsumenci za wybrane produkty płacili więcej niż wynoszą przeciętne ceny, które kształtują się na rynku. Jednocześnie zwraca uwagę na położenie producentów, którzy znajdują się na początku łańcucha wymiany, aby ich interesy zostały uwzględnione w jak największym stopniu. Celem ruchu Handlu Sprawiedliwego jest likwidacja społecznego i ekonomicznego upośledzenia producentów krajów Południa poprzez szersze otwarcie dla nich rynku światowego oraz wspieranie zrównoważonego rozwoju [Płachtański 2005 s. 277].

Idea Handlu Sprawiedliwego pozornie nie jest sprzeczna z liberalizmem ekonomicznym, ponieważ wyjaśnienie nie do końca racjonalnych decyzji konsumentów można odnaleźć u Adama Smitha w: *Teorii uczuć moralnych*, rozpoczynającej się od słów: *Jakkolwiek samolubnym miałby być człowiek, są niewątpliwie w jego naturze jakieś pierwiastki, które powodują, iż interesuje się losem innych ludzi, i sprawiają, że ich szczęście jest dla niego nieodzowne, choć jedyną przyjemnością, jaką może stąd czerpać, to przyjemność oglądania tego* [Smith 1989 s. 5].

Po drugiej wojnie światowej ujawniły się nowe tendencje rozwojowe, a także przesłanki i fakty empiryczne wskazujące na tworzenie się linii strukturalnego podziału Północ-Południe. Północ to kraje demokratyczne, rozwinięte gospodarczo o wysokim poziomie dobrobytu i niskim przyroście naturalnym. Natomiast Południe to rozległy obszar niedorozwoju ekonomicznego, ubóstwa, państw o niedemokratycznych ustrojach politycznych, obszar wojen, anarchii i konfliktów wewnętrznych. Ogromne dysproporcje w potencjałach ekonomicznych,

¹ Dr hab. Jerzy Grabowiecki – Wydział Ekonomii i Zarządzania, Uniwersytet w Białymstoku.

² Na podstawie zasady kosztów komparatywnych handel może generować korzyści i koszty następującymi kanałami. Liberalizacja handlu otwiera rynki zagraniczne, zwiększając popyt na produkty rodzimych przedsiębiorstw i pozwala im obsługiwać większy rynek oraz realizować zyski z tytułu korzyści skali. Może udostępniać szereg nakładów po niższych cenach, obniżając koszty produkcji. Może prowadzić do wzrostu konkurencji ze strony zagranicznych przedsiębiorstw, co z kolei przyczynia się do poprawy efektywności miejscowej produkcji. Liberalizacja handlu może także przyczyniać się różnymi kanałami do przyspieszenia stopy wzrostu gospodarczego [Zob. Stiglitz, Charlton 2006].

technologicznych, i dysproporcje w zamożności wyznaczyły strukturalną oś nierównowagi oraz podziałów w gospodarce światowej [Haliżak 2006 s. 436].

Pogłębiający się podział w gospodarce światowej na kraje surowcowo-rolnicze i specjalizujące się w produkcji towarów przemysłowych, zaawansowanych technologicznie, utrwała tradycyjny podział na biedne kraje Południa i zamożną Północ. Różnice w przebiegu trendów rozwoju handlu światowego po drugiej wojnie światowej pokazują, że udział krajów Ameryki Południowej i Środkowej i Afryki zmniejszył się 3-, 4-krotnie. Spośród krajów Południa jedynie kilka krajów Azji Południowo-Wschodniej weszło w fazę dynamicznego wzrostu gospodarczego połączonego ze zwiększeniem udziału w międzynarodowym podziale pracy³ (zob. tabela 1.).

Tabela 1. Struktura geograficzna handlu światowego

Wyszczególnienie	1948	1953	1963	1973	1983	1993	2003	2007
Wartość (mld USD)								
Świat	62	85	164	595	1 882	3 787	7 691	13 968
Udział (proc.)								
Świat	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Ameryka Północna	18,5	20,5	16,1	17,2	18,5	21,4	22,5	19,4
Ameryka Południowa i Środkowa	10,4	8,3	6,0	4,4	3,8	3,3	2,5	3,3
Europa	45,3	43,7	52,0	53,3	44,2	44,6	45,0	43,4
Kraje WNP	1,2	1,7	2,7
Afryka	8,1	7,0	5,2	3,9	4,6	2,6	2,1	2,6
Bliski Wschód	1,8	2,1	2,3	2,7	6,2	3,3	2,7	3,4
Azja (w tym Australia i Nowa Zelandia)	13,9	15,1	14,1	14,9	18,5	23,6	23,5	25,3

Źródło: [International Trade... 2008, s. 11].

Jednym z podstawowych problemów, z jakimi borykają się kraje Południa to rozwarstwienie dochodów. Powoduje to nasilenie się licznych problemów społecznych i ekonomicznych. Stanowi to zarzewie protestów najbiedniejszej ludności, a w skrajnych przypadkach prowadzi do zamieszek i wojen domowych. Przekłada się to na destabilizację gospodarek, nie tylko przez pozbawienie dużych grup społecznych możliwości podejmowania jakiegokolwiek działalności gospodarczej, ale powoduje wycofywanie już zainwestowanego kapitału zagranicznego i skutecznie blokuje napływ nowego [Czaplicka 2007 s. 66 – 67].

³ Szerzej na ten temat w pracy [Oziewicz 2007].

Tabela 2. Odsetek żyjących za mniej niż 1 USD dziennie

Wyszczególnienie	1990	1994	2004
Kraje rozwijające się	31,6	23,4	19,2
Afryka Północna	2,6	2,0	1,4
Afryka Subsaharyjska	46,8	45,9	41,1
Ameryka Łacińska i Karaiby	10,3	9,6	8,7
Azja Wschodnia	33,0	17,8	9,9
Azja Południowa	41,1	33,4	29,5
Azja Południowo-Wschodnia	20,8	8,9	6,8
Azja Zachodnia	1,6	2,5	3,8
Kraje WNP	0,5	5,5	0,6
Europa Środkowa i Wschodnia	<0,1	1,3	0,7

Źródło: [World Trade Report... 2008, s. 139].

Najpoważniejszym problemem społecznym wielu krajów Południa jest niedożywienie. Według danych WTO, w niektórych regionach Afryki dotyczy to ponad 40% populacji, a w Azji Południowej blisko jednej trzeciej ludności (zob. tabela 2.).

Rządy wielu krajów Południa zaczęły zdawać sobie sprawę, że system międzynarodowych inwestycji i handlu faworyzuje interesy najbogatszych i najsilniejszych krajów Północy. Impas negocjacji wielostronnych pod egidą WTO i związany z tym brak postępu w liberalizacji handlu produktami rolno-spożywczymi, sprawiają, że gospodarcza przyszłość słabiej rozwiniętych krajów Południa o dużym udziale rolnictwa staje się niewiadoma. W krajach Południa powstały nowe globalne ruchy społecznego oporu. Rozwój środków globalnej komunikacji umożliwił nie tylko ekspansję międzynarodowego kapitału, ale też intensyfikację globalnej solidarności między siłami oporu. Proces ten określany jest niekiedy mianem „globalizacji sprzeciwu”.

Sprawiedliwy Handel stanowi niescentralizowany ruch społeczny, który wykorzystuje podejście rynkowe, aby poprawiać sytuację mieszkańców krajów rozwijających się oraz promować zrównoważony rozwój. Główne założenia Sprawiedliwego Handlu to oferowanie korzystniejszych warunków handlu oraz ochrona praw nieuprzywilejowanych producentów i pracowników z krajów Południa. Poza wyższą ceną, producenci otrzymują od partnerów handlowych wsparcie, aby móc prowadzić swoją działalność w sposób zrównoważony, bezpieczny dla ludzi i środowiska, oraz rozwijać swoją społeczność na zasadach demokratycznych. Do zwolenników i propagatorów Sprawiedliwego Handlu należy także szerokie grono organizacji społecznych i handlowych z krajów Północy, które aktywnie działają i lobbują na arenie międzynarodowej na rzecz większej równości w podziale zysków, jakie generuje handel międzynarodowy [Jak rozwijać... 2008 s. 1].

Sprawiedliwy Handel to względnie nowe pojęcie, oznaczające: sprawiedliwe płace, płace minimalne, zrównoważony rozwój – lub po prostu – przeciwieństwo

wolnego handlu. Rozwojowi Sprawiedliwego Handlu towarzyszy duża dowolność dotycząca definicji i celów. Jest on definiowany, zwłaszcza w Stanach Zjednoczonych, jako rynkowe podejście do zrównoważonego rozwoju, które zapewnia wytwórcom Południa sprawiedliwe ceny za ich produkty. Po części z powodu powiązania z rynkiem międzynarodowym, a po części z powodu podkreślania kwestii cen, wielu aktywistów ruchu z Południa odrzuca termin „sprawiedliwy handel”, woląc używać takich określeń, jak „moralna gospodarka” czy „gospodarka alternatywna”.

Zgodnie z definicją przyjętą w 2001 roku przez *FINE* – nieformalne zżeszzenie czterech głównych organizacji skupiających się na sprawiedliwym handlu: *Fairtrade Labelling Organizations International (FLO)*, *International Fair Trade Association (IFAT)*, *Network of European Worldshops (NEWS!)* oraz *European Fair Trade Association (EFTA)*, Sprawiedliwy Handel to partnerstwo w handlu, opierające się na dialogu, przejrzystości i szacunku, które dąży do większej równości w handlu międzynarodowym. Przyczynia się do zrównoważonego rozwoju przez oferowanie lepszych warunków handlowych dla zmarginalizowanych producentów i pracowników, szczególnie na Południu. Organizacje Sprawiedliwego Handlu (wspierane przez konsumentów) aktywnie angażują się we wspieranie producentów, podnoszenie świadomości i kampanie na rzecz zmian zasad i praktyki konwencjonalnego handlu międzynarodowego” [<http://www.sprawiedliwyhandel.pl/artykuly/2003/definicja.html>]. Sprawiedliwy Handel nie jest formą pomocy charytatywnej czy humanitarnej, postuluje nowy model stosunków handlowych.

Ruch Sprawiedliwego Handlu opiera się na kilku wspólnych zasadach, które mogą być realizowane na różne sposoby. Dwie organizacje *IFAT* i *FLO*, reprezentujące odmienne podejścia do Sprawiedliwego Handlu, opracowały zestawy weryfikowalnych standardów. *IFAT* wypracował standardy, które muszą spełniać organizacje Sprawiedliwego Handlu. Natomiast *FLO* stworzyło system certyfikacji *Fairtrade*, oparty na standardach produkcji i wymiany handlowej w odniesieniu do konkretnych produktów. Do najważniejszych zasad Sprawiedliwego Handlu należą:

- **Sprawiedliwe ceny:**
 - producenci otrzymują sprawiedliwą cenę, gdy są odpowiednio wynagradzani za swoją pracę;
 - producenci otrzymują co najmniej minimalne wynagrodzenie dla danego kraju, a jeśli to nie wystarcza na zaspokojenie podstawowych potrzeb, to powinni otrzymywać cenę, która je pokryje (wyżywienie, mieszkanie, edukacja, opieka zdrowotna).
- **Idea spółdzielczości:**
 - kooperacja drobnych farmerów jako alternatywa dla rolnictwa farmerskiego;
 - szkoła demokracji/współpracy;
 - tworzenie grup oporu/nacisku wobec praktyk dyskryminacyjnych,
 - dostęp do kredytu, kumulacja kapitału;

- obniżenie jednostkowych kosztów produkcji;
- racjonalizacja wykorzystania czynników wytwórczych.
- **Wsparcie techniczne i finansowe:**
 - pożyczki, kredytowanie produkcji;
 - przedpłaty na produkcję/zakup nasion itp.;
 - wsparcie techniczne – informacja rynkowa, produkcyjna itp.;
 - długoterminowa współpraca.
- **Edukacja konsumencka:**
 - edukacja globalna;
 - kształtowanie świadomości konsumenckiej;
 - zapewnienie przykładu partnerskiego systemu handlowego opartego na dialogu, jawności, wzajemnym szacunku;
 - promocja różnorodności kulturowej i porozumienia między krajami Północy i Południa;
 - zmiana dotychczasowych zasad i praktyk handlu;
 - budzenie w świadomości konsumentów wrażliwości wobec negatywnych efektów zasad konwencjonalnych.
- **Równowaga środowiskowa.**
- **Poszanowanie odrębności kulturowej:**
 - wspiera produkcję tradycyjnych produktów przy użyciu tradycyjnych metod;
 - promocja talentów i tożsamości kulturowej.
- **Ochrona praw człowieka:**
 - promocja szeroko rozumianej sprawiedliwości społecznej;
 - zapewnienie bezpieczeństwa ekonomicznego;
 - dbałość o stan środowiska naturalnego⁴.

Do najważniejszych celów Sprawiedliwego Handlu zalicza się:

- Zwiększenie środków do życia dla producentów poprzez: zwiększenie dostępu do rynku, wzmocnienie organizacji producentów, płacenie lepszych cen i zapewnienie ciągłości stosunków handlowych.
- Wsparcie możliwości rozwoju upośledzonych społecznie producentów, szczególnie kobiet i ludności tubylczej, oraz ochrona dzieci przed eksploatacją w procesie produkcyjnym.
- Podnoszenie świadomości wśród konsumentów na temat negatywnych skutków międzynarodowego handlu, aby pozytywnie oddziaływali dzięki swojej sile nabywczej.
- Tworzenie przykładu partnerstwa w handlu za sprawą dialogu, przejrzystości i szacunku.
- Prowadzenie kampanii na rzecz zmian w zasadach i praktyce konwencjonalnego handlu międzynarodowego.

⁴ Na podstawie materiałów: [Szkolenie dla Polskiej Akcji Humanitarnej 2006].

- Ochrona praw człowieka dzięki promocji sprawiedliwości społecznej, zdrowej praktyki ekologicznej oraz bezpieczeństwa ekonomicznego [<http://www.sprawiedliwyhandel.pl/artykuly/2003/definicja.html>].

Idea pomocy krajom rozwijającym się ma swój początek w 1930 r., kiedy na Londyńskiej Konferencji Ekonomicznej, Liga Narodów wprowadziła na forum dyskusji kwestie utrzymania cen eksportowych produktów nieprzetworzonych na sprawiedliwym i opłacalnym poziomie oraz praktyk protekcyjnych prowadzących do nadprodukcji.

Po drugiej wojnie światowej, w ramach nowego ładu ekonomicznego, ideę wolnego handlu uznano za najkorzystniejszą dla rozwijania międzynarodowych stosunków handlowych, a tym samym budowania trwałego pokoju. Zadanie wprowadzenia tej idei w życie powierzono Układowi Ogólnemu w sprawie Tarif Celnych i Handlu (*GATT*). Wśród zasad *GATT* znalazła się zasada wzajemności korzyści i ustępstw, krytykowana przez kraje rozwijające się. Zasada wzajemności korzyści i ustępstw w stosunkach handlowych prowadziła jednak do nierównomiernego podziału korzyści materialnych z handlu międzynarodowego, ponieważ kraje silniejsze gospodarczo osiągały większe korzyści kosztem krajów słabo rozwiniętych.

Niezadowolone kraje rozwijających się znalazło swój wyraz na forum ONZ i doprowadziło do zwołania w 1964 r., w Genewie pierwszej Światowej Konferencji Handlu i Rozwoju. Konferencja ta nie przyniosła jednak rozwiązania problemów krajów rozwijających się, a jedynie doprowadziła do skatalogowania problemów do rozwiązania. Istotnym rezultatem tej konferencji była decyzja o utworzeniu Konferencji Narodów Zjednoczonych do spraw Handlu i Rozwoju (*UNCTAD*) jako organu pomocniczego Zgromadzenia Ogólnego ONZ. Za cel główny *UNCTAD* uznano promowanie rozwoju krajów rozwijających się na rzecz ich szerszej integracji z gospodarką światową. Na drugiej konferencji *UNCTAD*, zwołanej w 1968 r. w New Delhi, kraje rozwijające się zgłosiły postulat pod hasłem „Handel zamiast pomocy”. W 1974 r. podczas VI Sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ przyjęto „Program działania dla utworzenia nowego ładu gospodarczego”.

W czasie, gdy kraje rozwijające się podjęły starania, które doprowadziły do uzyskania drobnych przywilejów i pomocy finansowej, zaczął się rozwijać ruch Handlu Sprawiedliwego.

Ruch Sprawiedliwego Handlu powstał pod koniec lat 40-tych XX wieku w Stanach Zjednoczonych, gdy dwie organizacje *Ten Thousand Villages* (uprzednio *Mennonite Central Committee Self Help Crafts*) oraz *SERRV* (obecnie *SERRV International*) nawiązały kontakty handlowe z biednymi spółdzielniami krajów Południa. Początki europejskiego ruchu Sprawiedliwego Handlu sięgają lat 50-tych XX wieku, tj. inicjatywy sprzedaży wyrobów rzemieślniczych uchodźców chińskich w sklepach *Oxfam*. Pierwszym towarem sprzedawanym w Wielkiej

Brytanii była poduszczyka na igły i szpilki. W 1964 r. *Oxfam* założył pierwszą organizację alternatywnego handlu (*ATO*)⁵.

Inicjatywa podjęta przez *Oxfam* zaczęła rozwijać się w krajach Europy kontynentalnej. W 1967 r. w Holandii powstała pierwsza organizacja importowa *S.O.S. Wereldhandel* – obecnie *Fair Trade Organisatie*. Ruch Sprawiedliwego Handlu się szybko rozprzestrzenił w Europie. W wielu krajach europejskich powstały organizacje importowe – obecnie jest ich ok. 100 w 18 państwach Europy, inne działają też w: Australii, USA, Kanadzie, Japonii oraz Australii i Nowej Zelandii. Skupują one produkty bezpośrednio od zrzeszeń producentów z krajów Południa i sprzedają dzięki różnym kanałom zbytu: Sklepy Świata, grupy solidarnościowe, katalogi wysyłkowe, sklepy ze zdrową żywnością, rynki lokalne tradycyjnego handlu komercyjnego, a także przez kanały instytucjonalne: w urzędach, kawiarniach i barach zakładowych itp. W 1990 r. powstała *EFTA (European Fair Trade Association)*. Reprezentuje ona 12 organizacji importowych Sprawiedliwego Handlu w 9 krajach Europy (8 krajów UE i Szwajcaria). Organizacje zrzeszone w *EFTA* są głównym europejskim importerem towarów Sprawiedliwego Handlu.

W 1994 r. utworzono sieć europejskich Sklepów Świata – *NEWS! (Network of European World Shops)*, która reprezentuje 2700 sklepów skupionych w 15 zrzeszeniach krajowych i w 13 krajach Europy (12 państw UE i Szwajcaria). W 1989 r. powstała *International Federation for Alternative Trade (IFAT)*, która zrzesza grupy producentów, organizacje alternatywnego handlu i innych uczestników Sprawiedliwego Handlu z: Afryki, Azji, Australii, Europy, Japonii, Ameryki Północnej i Południowej. *IFAT* ma 148 członków w 48 państwach.

Do połowy lat 80. XX wieku ruch Sprawiedliwego Handlu dążył do równoprawnego partnerstwa między Północą i Południem. Później Sprawiedliwy Handel rozszerzył się swoją działalność na kanały komercyjne, opierając się na handlu hurtowym z partnerami zewnętrznymi. Doprowadziło to do powstania pierwszej organizacji certyfikującej, przyznającej prawo używania znaku handlowego Sprawiedliwego Handlu – *Max Havelaar*. Później powstawały inne organizacje tego typu: *Transfair International* (współzałożycielem była *EFTA*), *Fair Trade Foundation*, *Reilun Kaupan* i *Rättvisemärkt*.

Organizacje certyfikujące są z reguły zakładane przez szersze grupy zaangażowanych organizacji. Należą do nich: organizacje rozwojowe, ekologiczne, organizacje kościelne, związki zawodowe itp. Dążą one do tego, by do supermarketów trafiały produkty oznakowane. Oferują importerom komercyjnym wykaz monitorowanych grup producenckich, kryteria Sprawiedliwego Handlu i znaki handlowe wyróżniające produkty Sprawiedliwego Handlu. Od kwietnia 1997 r. organizacja *FLO* ujednotociła kryteria przyznawania znaków Sprawiedliwego Handlu w 14 krajach Europy, a także w Kanadzie, USA i Japonii.

⁵ Historia ruchu Sprawiedliwego Handlu została napisana na podstawie informacji dostępnych na stronie internetowej: [<http://www.sprawiedliwyhandel.pl/artykuly/2003/historia.html>].

W styczniu 2004 r. w czasie Światowego Forum Społecznego w Mumbaju, w Indiach Międzynarodowe Stowarzyszenie Sprawiedliwego Handlu (*The International Fair Trade Association – IFAT*) wprowadziło Znak Organizacji Sprawiedliwego Handlu – *Fair Trade Organization Mark – FTO Mark*). Nie jest to znak certyfikacyjny dla towarów. *IFAT* przyznaje prawo używania tego znaku swoim handlowym organizacjom członkowskim z całego świata, które w swojej działalności spełniają standardy określone przez system monitoringu *IFAT*. Znak tego nie mogą używać niehandlowi członkowie *IFAT* ani inne organizacje. Według stanu z listopada 2004 r., 140 organizacji członkowskich *IFAT* ma prawo używania znaku organizacji Sprawiedliwego Handlu.

Tabela 3. Szacunkowa wartość sprzedaży detalicznej w ramach Handlu Sprawiedliwego w wybranych krajach (mln Euro)

Kraj	2005	2006	2007
Hiszpania	0,03	1,9	3,9
Holandia	36,5	41,0	47,5
Japonia	3,4	4,1	6,2
Luksemburg	2,3	2,8	3,2
Norwegia	6,7	8,6	17,1
Stany Zjednoczone	344,1	499,0	730,8
Szwajcaria	133,8	135,3	158,1
Szwecja	9,3	16,0	42,5
Wielka Brytania	276,8	409,5	704,3
Łącznie	1 132, 4	1 609,0	2 381,0

Źródło: Opracowanie na podstawie: [*Shaping Global...* 2006/07 s. 13; *Fairtrade Labelling...* 2007 s. 12].

Organizacje Sprawiedliwego Handlu tworzą obecnie mały, ale znaczący i dynamicznie rozwijający się rynek alternatywny o 0,1 % udziale w światowym handlu⁶. W 2007 r. szacunkowa wartość produktów sprzedawanych w Europie, Stanach Zjednoczonych i Japonii (z oznaczeniem Sprawiedliwego Handlu i bez niego) wyniosła 2 381 mln Euro (zob. tabela 3.). Do najszybciej rozwijających się i największej skali sprzedaży rynków zalicza się brytyjski i amerykański.

Lista produktów, dla których zostały stworzone zasady *Fair Trade*, obejmuje: kawę, herbatę, kakao, miód, orzechy, owoce (m.in.: cytrusy, mango, awokado, banany, ananasy, winogrona, jabłka, gruszki, śliwki), soki, kwiaty, cukier, ryż, zioła i bawełnę.

⁶ Produkty Sprawiedliwego Handlu można obecnie znaleźć w 55 tysiącach supermarketów na terenie całej Europy, a udział w rynku stał się w niektórych krajach znaczący: ok. 47% wszystkich bananów, 28% kwiatów oraz 9% cukru sprzedawanego w Szwajcarii nosi znak certyfikacyjny Sprawiedliwego Handlu. W Wielkiej Brytanii, gdzie rynek jest ośmiokrotnie większy niż w Szwajcarii, certyfikowane produkty zdobyły 5% rynku cukru, 5,5% rynku bananów oraz 20% rynku kawy mielonej.

Tabela 4. Szacunkowa liczba licencji Handlu Sprawiedliwego przypadających na kraj

Kraj	2004	2005	2006
Australia i Nowa Zelandia	26	56	91
Austria	31	37	47
Belgia	38	50	75
Dania	10	21	33
Finlandia	16	20	44
Hiszpania	...	9	21
Holandia	36	41	47
Irlandia	12	22	57
Japonia	124	160	185
Luksemburg	19	19	22
Niemcy	66	87	100
Norwegia	19	24	40
Stany Zjednoczone	435	534	615
Szwajcaria	32	42	45
Szwecja	12	24	31
Wielka Brytania	157	193	252
Włochy	45	45	65
Łącznie	1 164	1 509	1 954

Źródło: Opracowanie na podstawie: [*Shaping Global...* 2006/07 s. 13].

Ustanowione przez *FLO*, po konsultacji z organizacjami producentów i licencjonowanych pośredników, standardy i zasady certyfikacji dotyczą: producentów (organizacja), pośredników, handlowców detalicznych, przetwórców. Najważniejsze zasady to: przejrzystość, zaniechanie praktyk dyskryminacyjnych, ochrona środowiska, rozwój społeczności lokalnych. W 2006 r. liczba licencji przyznanych firmom sprzedającym produkty certyfikowane przez *Fairtrade* wyniosła blisko 2 tys. (zob. tabela 4.).

Sprawiedliwy Handel stopniowo rozszerza swoją działalność na rzemiosło (w tym artystyczne), usługi medialne (np. fotografika) i usługi turystyczne. W zakresie usług turystycznych działa już wyspecjalizowana organizacja certyfikująca *Fair Trade in Tourism South Africa (FTTSA)* [Zob. http://www.fairtourismsa.org.za/certified_faqs.html].

W Polsce i innych krajach Europy Środkowej i Wschodniej ruch Sprawiedliwego Handlu dopiero się kreuje. Nie przypomina on konsumenckich ruchów masowo działających w krajach wysoko rozwiniętych. Do najważniejszych przyczyn tego stanu rzeczy można zaliczyć przede wszystkim brak wiedzy i świadomości zwykłych ludzi o problemach krajów Południa. Stosunkowo niewiele jest

w tych krajach organizacji zajmujących się wspieraniem i propagowaniem rozwoju krajów Południa.

Idea Sprawiedliwego Handlu dopiero niedawno pojawiła się w Polsce. Lata 90-te XX wieku były okresem burzliwych przemian systemowych. Z tego też powodu Polacy byli bardziej skoncentrowani na rozwiązywaniu swoich problemów, a nie na położeniu ludności krajów rozwijających się. Możliwości swobodnego przemieszczania się pozwoliły Polakom przenosić, podpatrzone w innych krajach europejskich, pomysły i idee na rodzimy grunt. Obecnie w Polsce jest duże zainteresowanie Sprawiedliwym Handlem [Kuźmicz 2004]. Pionierzy tego ruchu boją się jednak niepowodzenia swoich przedsięwzięć. Według badań *UNIDO* z grudnia 2004 r., Polacy są skłonni do pomocy krajom sprawiedliwego handlu, wspierając ideę Sprawiedliwego Handlu [Biały 2006].

Najważniejszą organizacją, wspierającą Sprawiedliwy Handel, w Polsce jest Stowarzyszenie Sprawiedliwego Handlu „TRZECI ŚWIAT I MY”. Geneza tej organizacji wywodzi się z powstałego w 1975 r. Ruchu Solidarności z Ubogimi Trzeciego Świata MAITRI.

Inne organizacje, działające na rzecz Sprawiedliwego Handlu w Polsce, to:

- Polska Zielona Sieć – związek dziewięciu organizacji ekologicznych zlokalizowanych w największych miastach Polski;
- Grupa EFTE Warszawa – grupa młodych ludzi z Warszawy zajmujących się promocją idei świadomej konsumpcji i Sprawiedliwego Handlu;
- Fundacja na rzecz Edukacji Obywatelskiej im. Alana Turinga – organizacja z Wrocławia zajmująca się promocją i sprzedażą produktów Sprawiedliwego Handlu, głównie dzięki stronie internetowej;
- Fundacja Wspierania Inicjatyw Ekologicznych – fundacja z Krakowa zajmująca się m.in. promocją produktów ekologicznych, lokalnych i *Fair Trade*;
- Polska Akcja Humanitarna – prowadzi szereg projektów dotyczących m.in. edukacji globalnej i współpracy rozwojowej.

Punkty sprzedaży detalicznej Handlu Sprawiedliwego prowadzi Sieć Polskich Delikatesów BOMI⁷.

Sprawiedliwy Handel z pewnością nie rozwiąże wszystkich problemów ekonomicznych, z jakimi borykają się kraje Południa. Przynosi jednak szereg korzyści, w tym przede wszystkim przyczynia się do poprawy położenia indywidualnych producentów, ich rodzin, wspólnot i organizacji. Przykładowo drobni producenci kawy w ramach Sprawiedliwego Handlu otrzymują dwukrotnie wyższe dochody z jej sprzedaży. Inne korzyści polegają na łatwiejszym dostępie do tańszego kredytu zarówno ze środków zaliczek od importerów, jak i z tradycyjnych źródeł. Ponadto, dzięki certyfikatом Sprawiedliwego Handlu organizacje producentów zyskują na prestiżu, ponieważ organizacje producenckie są poddawane zewnętrznemu monitoringowi oraz posiadają inicjatywę i umiejętność zdobywa-

⁷ W Białymstoku BOMI w Centrum Handlowym Alfa.

nia nowych nisz rynkowych. Gwarantowane ceny i lepszy dostęp do kredytu przyczynia się do stabilizacji ekonomicznej producentów. Niewymierną korzyścią ze Sprawiedliwego Handlu jest dostęp do wiedzy i szkoleń, które służą szybszemu dostosowywaniu do potrzeb rynku. Dzięki uczestnictwu w Sprawiedliwym Handlu powstają też nowe sieci kontaktów i powiązań między grupami producenckimi⁸.

Sprawiedliwy Handel sprzyja wzrostowi zatrudnienia, poprawie poziomu życia całych rodzin w krajach Południa. Dzięki prowadzonym szkoleniom i pomocy marketingowej, pomaga także rozwijać wytwarzane tradycyjnymi metodami wyroby rzemieślnicze i rękodzieła, zakładać lokalne sklepiki i piekarnie, rozpocząć uprawę zbóż. Sprawiedliwy Handel rozbudza wśród producentów troskę o stan środowiska naturalnego i bioróżnorodność [Szerzej zob.: Płachtański 2005].

Sprawiedliwy Handel ma również swoich krytyków. Najczęściej podnoszony jest np. argument, że taka forma wymiany zniechęca rolników do zróżnicowania swojej oferty i zamyka w ramach nietrwałego i niepewnego modelu stosunków handlowych. Podkreśla się, że wytwórczość w ramach Sprawiedliwego Handlu nigdy nie będzie mogła konkurować z produkcją farmerską. Subsydia Sprawiedliwego Handlu powinny być więc stopniowo wycofywane i zastępowane innymi rozwiązaniami. Samemu ruchowi Sprawiedliwego Handlu zarzuca się także nadmierne upolitycznienie działalności.

Literatura

- Biały A. 2006 *Sprawiedliwość za wyższą cenę*, „Rzeczpospolita”, nr 062.
- Czaplicka K. 2007 *Wzrost i rozwój gospodarczy w krajach rozwijających się*, [w:] *Ekonomia rozwoju*, red. R. Piasecki, Warszawa.
- Fairtrade Labelling Organisations International. Annual Report 2007.*
- Haliżak E. 2006 *Północ w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, red. E. Haliżak, R. Kuźniara, Warszawa.
http://www.fairtourisma.org.za/certified_faq.html
<http://www.sprawiedliwyhandel.pl/artykuly/2003/definicja.html>
- Szkolenie dla Polskiej Akcji Humanitarnej 2006*, Warszawa.
- International Trade Statistics 2008 2008*, WTO, Geneva.
- Jak rozwijać Sprawiedliwy Handel w Polsce?* 2008, Materiał poszkoleniowy przygotowany w ramach projektu „Profesjonalizacja działań polskich NGO w zakresie sprawiedliwego handlu” realizowanego przez Fundację Wspierania Inicjatyw Ekologicznych w partnerstwie z Polską Zieloną Siecią i Grupą EFTE.
- Kuźmich M. 2004 *Drożej ale sprawiedliwej*, „Gazeta Wyborcza”, nr 321.
- Oziewicz E. 2007 *Dylematy rozwoju gospodarczego krajów Azji Południowo-Wschodniej na tle procesów globalizacyjnych*, Gdańsk.

⁸ Np. wzrost udziału Afryki w handlu światowym o jeden tylko procent generowałby 70 mld dolarów środków, tj 5 razy więcej, niż kontynent ten otrzymuje w ramach międzynarodowej pomocy.

- Płachtański P. 2005 *Sprawiedliwy Handel, czyli o sile świadomego konsumentskiego wyboru i bardziej aromatycznej kawie*, [w:] *Północ wobec Południa, Południe wobec Północy*, red. M.W. Solarz, Warszawa.
- Shaping Global Partnerships, Fairtrade Labelling Organisations International. Annual Report 2006/07*
- Smith A. 1989 *Teoria uczuć moralnych*, Warszawa.
- Stiglitz J.E., Charlton A. 2006 *Fair trade. Szansa dla wszystkich*, Warszawa.
- World Trade Report 2008. Trade in Globalizing World 2008*, WTO, Geneva.